22 Otto Schneid Papers

Practical Lessons from prehistory and Anthropology

62214

4A

ד"ר נפתלי שנייד

לקח מעשי מפריהיסטוריה ואנתרופולוגיה

כדי להגיע לבירור חדש, מקיף ויסודי של סדרי החיים, חיי הכלל וחיי הפרט, נוהגים אנשים הוגים ומלומדים לדרוש את העבר. ברם, בדרך כלל שואלים הם על לקח ההיסטוריה בלבד, בלי להבין כראוי, שזו כוללת פרק זמן קצר למדי, ולפי-כך באפשרותה לתת מסקנות חד-צדדיות ומוגבלות בלבד. כדי להרחיב את היסוד הנסיוני ואת הלקח, מן ההכרח הוא שנלמד מן הפריהיסטוריה.

החקירה הפריהיסטורית עוסקת במצבי האדם והחברה מלפני פרקי הזמן שעל אודותיהם מספרות יצירות ספרות ומקורות כתובים למיניהם או כתובות בודדות. ביד הפריהיסטוריון אין אפוא כתב כלשהו או אין ברשותו כתב מפוענח. במקום מקורות כתובים נבנה הפריהיסטוריון מעדותם של שרידי גוף אדם ממש ושל שרידי כליו ותוצריו ושרידי בניניו או עקבות דיורו במחסי טבע, בהשוותו אותם לממצאים גיאולוגיים, פליאונטולוגיים ואחרים. אולם גם האמנות, שקדמה לכתב והיתה אף הכוח המניע העיקרי להתהוותו, נעשית לעדות חשובה ביותר ומקור עשיר לידיעת האדם הטרם היסטורי.

לאור שרידי הניאוליתיקון, תקופת האבן החדשה או המאוחרת, ולאור שרידי שלוחותיה, הן תרבויות-המתכת הראשונות, ניכר מצב של ראשית חקלאות. תמורות בטבע הביאו אז לידי הגברת ליקוטים של צמחי בר מזינים, לידי מציאת תבואת בר (שכנראה בראשונה נתגלתה בארץ-ישראל) ולידי תיקוני מתנת הטבע הזאת וגידולה. עם ראשית החרישה ושאר עבודת האדמה השתלב ביות בהמות וגידולן, בד בבד עם ישיבת קבע והתפתחות מהירה של הבניה וגם קבורת מתים. (הלא רק הנע ונד יכול להשאיר את מתיו במקומות שהוא עוזב, והיושב על אדמתו נאלץ להסיר את הנזק שהגוף המת גורם לנשארים בחיים.) כל החידושים האלה גררו אחריהם שרשרת ארוכה של חידושים נוספים, שמהם צמחו הציביליזציות ההיס_וריות. בניאוליתיקון נשאר הציד כמקור כלכלה בתקפו מלפני-כן, אך תפקידו בחיי האנושות כבר היה בירידה. בשלב זה של תולדות האדם היה מזונו מעורב מבשר בהמת-הציד ובהמת-הבית ומן תוצרת הצמחית של חקלאות, ואילו ליקוטי הבר פחתו. בין המזון ההוא ובין

של האנושות ההיסטורית והמודרנית ברובה אין אפוא שוני רב. התקופה
ות ותרבויות המתכת הטרם היסטוריות שבאו בעקבותיה נימנות על ההווה
אולוגי וכוללות רק אלפים מעטים בשנים, ויש אף ארצות בעלות ניאוליתיקון
להפליא.

מה שקדם לניאוליתיקון - אם ~~אחרי~~ לפני מסוליתיקון כאו מעבר אחר בדרכי
ת, אם ~~אחרי~~ לפני ירידה תהומית של כל הישגי המין האנושי - היה עידן שארכו
על מאות אלפים בשנים, הוא הרביעון או הקוורטר או הדילוביום, הזהה,
עם הפליאוליתיקון או תקופת האבן הקדומה. החל מאחרוני פרקיה,
יאוליתיקון ה"העליון" מופיע פיסול, ששרידיו קיימים עד היום,
סול זה מופיע גם ציור ראשון. אמנות קדמונית זו היא תעודה חיה
ל חיי האדם הפליאוליתי, אם כי רק על זה של תקופות הפליאוליתיקון
בציורים, שראשוניהם הם בני כעשרים וחמשת אלפים שנה, העשויים
ערות וסלעים, משתקף הווי של ציידים, של ציידים שאינם אלא
ידים בכל משאלותיהם ורגשותיהם וכשרונותיהם. גם אמונותיהם

המאגיות, שהן מראשונות האמונות, נובעות מאותו יסוד כלכלי, כי ציורי בהמות בית פגועות בחצים אינם מספרים או מתארים סתם, אלא מהווים נסיונות פרימיטיביים להשפיע על המתרחש בממשות בדרך גילומו התמונתי. אותה אמונה טרם דתית, שהדיה עוד ניכרים גם בחיי בני תרבות, היתה אולי מן הכוחות המניעים שהביאו את האדם הקדמון לראשוני נסיונותיו ליצור תמונות תלת-מימדיות ודו-מימדיות: בהמות הציד שפוסלו מעץ או מקש, מאבן או מקרן, ואלה שנעשו בצבע על גבי הקיר, היו צריכות להביא הצלחה ברדיפה אחריהן ולהוסיף על השלל, כשם שגם האשה המפוסלת או המצוירת היתה צריכה להעניק מזל בכיבוש נשים.
אולם מלבד הגורם המאגי השפיעו על עשיית הבבואות האמנותיות של המובטים החביבים גם מניעים פשוטים יותר, כגון המגמה להאריך את ההנאה או להכפילה ע"י אהסיפור אודותיה הנראה לעין. ומזמנים יותר מאוחרים, משלהי עצם הפליאוליתיקון נשתמרו אף ציורים מתארים ממש, ובהם מחזות ציד לנגד עינינו.

ברי, שאותם הציידים שנשיהם היו גם מלקטות פרי בר, היו משיגים בשר בשפע ואוכלים אותו בהנאה שברגשי מנצח. אולם, מה היה לפני כן, לפני היצירות האמנותיות הראשונות שנשתמרו, לפני הזמנים שעליהם הן מעידות, ז"א במשך הפליאוליתיקון התחתון או בפרקים הראשונים של הדילוביום?

נביא בחשבון, שפרקי הזמן האלה היו בהרבה יותר ארוכים מאלה המשתקפים באמנות. הזמנים בעלי ביטויים אמנותיים (או ביטויים אמנותיים בני אxxx קיימא) כוללים רק רבבות בשנים, ואילו הפליאוליתיקון התחתון, החסר ביטוי אמנותי הנראה לעין כיום, משתרע על מאות אלפים בשנים. ואם נלך אחרי הפרי-היסטוריונים והאנתרופולוגים הותיקים, שקרנם שבה ורמה בימינו, ונייחס עמהם את התהליכים המסתוריים של התהוות האדם לעידן הטרציאר, השלישון, נגיע למספרים מסחררים. (ונעיר, שאותם המספרים מקטינים רק מול אלה המגדירים את תולדות הטבע החי והצומח בכללן; ומספרים אלה שוב אינם גדולים כנגד אורך התפתחותו של היקום הטלורי--אנאורגני; ואילו זה האחרון נראה צעיר לעומת התקופות האסטרונומיות.) מה, אם כן, היתה דמותו של אותו האדם, שרק הוא ראוי לכינוי "הקדמון", מה היו חייו, על מה היתה כלכלתו, מה היה מזונו?

במידה שהמציאות משרידי גופו הממשיים קדומות יותר, מקורבים שלדים
'ה יותר לגופם של בני משפחות הקופים המפותחים;xx אע"פ שעד היום הזה
- אנחנו עומדים מול העובדה המפורסמת של ה"חוליה החסרה" בשרשרת ייחוסו
האדם. בחלל xx הריק הזה יש עוד מקום לויכוחים בין אסכולאות אמפיריות
'ט (אף אלה התובעות לעצמן את הזכות הבלעדית לייצג את המדע שאינו אלא
:י) ובין אלה הבוטחות אחרי עיקרי אמונה ושואפות לפשר בינה לבין
העיקבית-נסיונית. עוד יכולים שני הצדדים למעון זה לגבי זה, שהצד
מפר את כלל היסוד, את הנסיון הבלתי מושפע. מצד אחר בולטת הדמיה
ותחים ביותר במיני הקופים ובין האדם, עד כדי כך, שגם אלה המשתדלים
· לייחד לאדם מקום בודד ונפרד ביקום אינם יכולים להתעלxx ממנה.
מכחישים את עצם העובדה, שיש קשר. רק הגדרתו של אותו הקשר
· הטענה, כי "הקוף הוא אביו של אדם" נראית כיום כפופולxיזציה
' אמת יחסית-חלקית בצורה בלתי מדעית או אפילו גסה. היחס המשפחתי,
יגעת ומלבטת מדענים רציניים, מותר יותר להשוות לזה שבין אחים
י-דודים. למציאות המעורפלת אולי תתקרב השערת מצב כזה, שלנו
משותף. והקופים דומים לאב המשותף ההוא בלי ספר יותר מאשר
ברי, שהאנלוגיה לקוף ואורח חייו תוכל להיעשות מסמך מאלף

על השאלות העיקריות: מה היו חיי אבותיו של איש הפליאוליתיקון העליון? מה היה מזונו? מה תהיינה המסקנות שנסיק מפתרונות השאלות האלה? אא ליתר דיוק ניזכר במה שאפשר לראות בכל גן-חיות, שהקופים אוכלים את הכינים המקננות בשיער גופם. כן ידוע לנו מפי חוקרי טבע, שיש קופים הבולעים לפעמים זוחלים קטנים, כנראה לא בנוהג של קבע, אלא בדרך אגב, אולי בכעין משחק. אנחנו חייבים לקבל לידיעתנו גם את הסטירות האלה מטהרת הצמחונות, אע"פ שמשקל אין להן. כמקורות תזונה אין הן תופסות אלא אחוז זעיר ממחייתם של מינים אלה. יתר על כן, עצם מזונם של הקופים הוא בעיקר פרי עץ, הם פרודוקטיוורים. כוחם בדומה לכוחותיהם של שאר צמחונים, כמו לאלה של בקר-הבר או של הפילים, בניגוד לטורפים, שכוחם בזיונם. פרי העץ הוא הנותן בהם את הכוח המפליא, בו מצויינים אף הקטנים ביותר בבני משפחתם. מאגוזים למיניהם מפיקים הקופים חלבון בכמויות הנחוצות. (מיניותם המתמיהה מופיעה רק בתנאים המגורנים של השבי, עקב דכאון ושעמום, וכנראה גם מחמת הרכב מזונם.) חייהם המשפחתיים של קופים מפותחים נראים כשלב יותר נמוך בסולם שאל עליתו הגיע האדם.

דמותו הצמחונית של קרובנו הקוף משלימה את ההודאות, כי לאדם הצייד-הבשרן בן הפליאוליתיקון העליון קדם אדם צמחוני, וכי המעבר מן הצמחונות אל הבשרנות בא במשך התקופות האחרונות של הפליאוליתיקון התחתון. האדם-למחצה, אבינו המסתורי, כנראה חי על עצים בדומה לקוף. דיור שבטים פראים, היושבים עד היום על עצים גבוהים, בצריפים המזכירים קני צפרים, מהווה הד מעניין של העבר הרחוק ההוא. משום-מה ירד אבינו הקדמון מעציו. פרים נעשה קשה יותר להשגה. אז נתפתה לאכול מבשרם של בעלי חיים אחרים. אולי היה זה מתחילה קל ונוח. נצביע על ההשערה, שגם חוש-הבריחה של החיות איננו ראשוני, אלא תוצאה מהתפתחות, תגובה על נסיונם של דורות רבים. בתחומים גיאוגרפיים שבהם היה האדם הבשרן הראשון, אולי לא נתקל מתחילה בהתנגדות ובהתקפה נגדית, וקרבנותיו אולי אפילו לא ברחו ממנו. הפינגווינים, למשל, מייצגים עד היום את המדרגה הזאת, זו מלפני התגבשות האינסטינקטים שבנכסי כל שאר החי; הלא הם נשחטים בלי שמץ תגובה.

בלי ספק קידמה את האדם הקדמון ירידתו אל המישור. הקוף איננו מהלך על ארבע בלבד, אלא מזדקף לעתים קרובות על רגליו האחוריות ומשתמש לפעולות שונות ברגליו הקדמיות כמו בידים. והאדם מזדקף בעקביות ובקביעות, כי ככה הוא רואה יותר, כאשר היה רואה לפנים מעל העצים, ובעמידה ובהליכה הזקופה גם משתחררות הידים לכל הפעולות היעילות. בעקבות החידוש הזה באו בלי כל ספק התקדמויות מרובות, וביחוד להתפתחות המוח עצמו נעשתה הזקיפות לעזר מהותי. קולות ביטויו נעשו לשפה, שאיפשרה לאדם התארגנות משופרת עם בני מינו.

אולם חידוש זה הביא לא ברכה בלבד. הוא גרם סתירות בין מבנה הגוף ובין תפקידי יצוריו, סתירות אנטומיות-פונקציונליות. מתוכן נזכיר את הקטע העולה של המעי, שבמצב הטרם-אנושי היה אפקי כמו המעי כולו. בחלק זה מוטלא על הפריסטלטיקה תפקיד של סבלות, דחיפה מלמטה למעלה, והיא יכולה לו בקושי. הפרעות ומחלות הרסניות באו בעקבות אותה הסתירה האנטומית-פיסיולוגית. גם הלב ועוד חלקים חיוניים ומאד עדינים של הגוף

האנושי סובלים מן התזונה. הזמן, שעבר מאז גיבושו של החידוש ההוא, לא הספיק להסתגלות המין האנושי לתנאים החדשים. בחשבון הטבע הלא אין זה אלא זמן קצר מאד.

עוד יותר קצר הוא הזמן שחלף מאז הנהגת הבשרנות, כי הוא כולל רבבות מעטות בשנים בלבד. הנוכל לשער שינוי מזונו של בעל-חיים כלשהו, שלא ינוון אותו ולא יתנקם בכל יצורי גופו? האם התנוונותו של כל חי שבוי נובעת רק מחוסר התנועה החפשית ומיסורי בגעגועיו על חרות? הלא בגני חיות בעלי תקציב מספיק משתדלים לאפשר לאסיר מעין תנועה מדומה, אגב חיקוי סביבתו הטבעית. אבל גם בחיקוי המזון הטבעי לומדים לדייק יותר. מכבר עמדו על כך, שהטורפים אינם צריכים למאכל שרירים בלבד, אלא לא פחות השובים להם מעים, כי בתוך מעי קרבנותיהם מוסר להם הטבע את חלקם בברכה שהצומח נותן לחי. כידוע מצטמצמת מאד פריה ורביה של חיות שבשבי. לו בכלל היתה דרך להמשכתה עד כדי שורה ארוכה של דורות - כלום היו סימני הניוון מתבטלים? תוצאות מטליות משינויי יסודות החיים בולטות לא פחות במין האנושי, כשאין אנחנו מסוגוורים את עצמנו, כדי להתעלם מן האמת. כל רופא הניגש לבעיות בלי דעה קדומה רואה בשקיפות גמורה, שרוב המחלות, הגורמות כל כך הרבה סבל לפרט והפסדים איומים לחברה, נובעות במישרין או בעקיפין מן התזונה המנוגדת לטבע. בהרגלים, שערכם היחסי הוא כה מועט, עם עזב האדם את המסלול שהתחלותיו בערפלי היקום הטרם-אנושי והטרם-קופי. מפאת אותה העזיבה נוצר משבר, הנמשך רבבות שנים עד ההווה. מחלותינו אינן אלא ביטויו של משבר זה.

ואמנם, לא הדיאלקטיקה ההיסטורית לבדה היא מסובכת. המציאות הפריהיסטורית xxxx והאנתרופולוגית איננה פשוטה ממנה במאומה. בכדי ללכת בדרך מדעית ולהביט בעינים פקוחות אל הנוח והבלתי נוח, לא נוכל לבסס לנו הורה פשוטה יתר על המידה ורק לנער את חצננו מן העבר הבשרני של האנושות, שאותה התקופה של רבבות שנים, אע"פ שהיא כה קצרה לעומת מה שקדם לה. באותו הניוון הדיאלקטי היה לבשרנות בלי כל ספק תפקיד או היו לה תפקידים מהותיים. הציד העניק למין האנושי שליטה בכל אחיו ואחיותיו. הוא שגידל את אכזריותנו ואת גבורתנו. הוא שנתן לאנושות הרבה דחיפות יוצרות. במצא בזכותו השגנו טביעת-עין, הוא היה בראשוני המניעים לפעולה אמנותית, והוא שעורר ועודד את יצרינו לכל מיני כיבושים. ולמרות המחיר המחריד, שהאנושות שילמה ומשלמת בעד עצם אכילתו של בשר, היה אולי אף בה איזה ערך התפתחותי או מקדם, איזה ערך בהתהוות ההבדלים שבין האדם ובין שאר החי.

ברם, העמוד האנושית על מדרגה אחת, מפני שבעלותה אליה בשעתה התרוממה מעל מדרגתה הקודמת? או ראוי האציין ההתפתחותי הגדול להמשך? כידוע יש עוד שבטים, שהמכובד בהם הוא המצטיין ע"י המתת אויבים במספר מכסימלי. בגאווה תוקע האיש הזה את גולגלות קרבנותיו על כלונסאות שליד ביתו, ואחיו מביטים בהערצה אל ההוכחות המעידות על גבורתו. הצריכה אותה הערכת מעשי אנוש להימשך תמיד ולהישאר קנה-מידה למעשינו? כשגם אנחנו נשתחרר מהערכות חד-צדדיות או מוכתבות ע"י טעמנו האישי בלבד ונשתדל להיבנות מלקח המדע הפריהיסטורי וכל מדעי הטבע, לא נוכל שלא להכיר בזה, שגם ציד ולחימה מילאו איזו שליחות, שליחות נכבדה. הם פיתחו מידות שיעילותן נמבית לא על נכסי הפראות בלבד, אלא על הכוחות, שבפריהיסטוריה ובהיסטוריה פיתחו תרבות. אולם היחסיות שבערכים כוללת גם אותם, את ערכי הגבורה והלחימה וכל שרשרת התולדות שנבעו מהם. כי במה ייחוד של אדם, אם לא בהשתלמותו המתמדת? נמצא, שיש יסוד לתקווה, שבהמשך עלייתו

יתגבר המין האנושי על נכסי תקופת המעבר של רבבות השנים האחרונות. ואם בכלל יהיה המשך לדרכו ואם לא תבלע שואה את כולו, יהיה המשכו זה מושרש במסורת מלפני המשבר הפריהיסטורי. ומוסרו העתיד לבוא יהיה קרוב יותר למה שהיה הימות עולם.

במיטב היצירות הספרותיות של כל העמים יש קטעים שכמותם כגילויי אמתות מדעיות לפני מועד, כאילו היו נאורים אמ ומחוננים חוזים נסתרות, שאליהן הגיעו מדענים רק זמן רב אחריהם. ורק הישגי מדע מאפשרים לנו להעריך נכונה חזונות משוררים. בוודאי יש ויש ביצירות גאונים עוד מקומות שאת משמעם הנבואי עדיין אין אנחנו יכולים להבין, מפני שהמדע טרם מצא בדרכיו האמפיריות מה שהם ידעו בדרך אינטואיטיבית והביעו בדרך משל. אך בספר בראשית כבר אפשר להכיר את השתקפותם המפליאה של שני שלבים בהתפתחות האדם. בפרק ט׳, ב׳ - ג׳, אחרי המבול, ניתן לנוח ולבניו ההיתר לאכילת בשר, ושם, בפסוק ד׳, מופיעה רק ההגבלה של איסור אכילת אבר מן החי. ואילו קודם לכן, לפני הגירוש מגן עדן, נמסר לאדם רק פרי כל עץ הגן למאכל (ב׳, ט״ז); ואותה ההורה הצמחונית מופיעה בניסוחה הרחב בא׳, כ״ט. התמונה האידיאלית של המצב הראשון ההוא מושלמת עוד בפסוק ל׳ ע״פ חזון הצמחונות הכללית, זו של כל חי. אלא שאל היקפו הכללי הזה של החזון הגדול אין לנו עדיין גישה מדעית.

ד"ר נפתלי שנייד

לקח מעשי מפריהיסטוריה ואנתרופולוגיה

כדי להגיע לבירור חדש, מקיף ויסודי של סדרי החיים, חיי הכלל וחיי הפרט, נוהגים אנשים הוגים ומלומדים לדרוש את העבר. ברם, בדרך כלל שואלים הם על לקח ההיסטוריה בלבד, בלי להבין כראוי, שזו כוללת פרק זמן קצר למדי, ולפי-כך באפשרותה לתת מסקנות חד-צדדיות ומוגבלות בלבד. כדי להרחיב את היסוד הנסיוני ואת הלקח, מן ההכרח הוא שנלמד מן הפריהיסטוריה.

החקירה הפריהיסטורית עוסקת במצבי האדם והחברה מלפני פרקי הזמן שעל אודותיהם מספרות יצירות ספרות ומקורות כתובים למיניהם או כתובות בודדות. ביד הפריהיסטוריון אין אפוא כתב כלשהו או אין ברשותו כתב מפוענח. במקום מקורות כתובים נבנה הפריהיסטוריון מעדותם של שרידי גוף אדם ממש ושל שרידי כליו ומכשיריו ושרידי בנייניו או עקבות דיוניו במחסי טבע, בהעזרו אותם לממצאים גיאולוגיים, פליאונטולוגיים ואחרים. אולם גם האמנות, שקדמה לכתב והיתה אף הכוח המניע העיקרי להתהוותו, נעשית לעדות חשובה ביותר ומקור עשיר לידיעת האדם הטרום היסטורי.

לאור שרידי הניאוליתיקון, תקופת האבן החדשה או המאוחרת, ולאור שרידי שלוחותיה, הן תרבויות-המתכת הראשונות, ניכר מצב של ראשית חקלאות המודרכת בטבע הביאו אז לידי הגברת ליקוטים של צמחי בר מזינים, לידי מציאת תבואת בר (שנבראה בראשונה במצליחה בארץ-ישראל) ולידי היקוי מתנת הטבע הזאת וגידולה. עם ראשית החרישה ושאר עבודת האדמה השתלב בירות בהמות וגידולן, בד בבד עם ישיבה קבע והתפתחות מהירה של הבניה וגם קבורת מתים. (הלא רק הנע ונד יכול להשאיר את מתיו במקומות שהוא עוזב, והיושב על אדמתו נאלץ להסיר את הנזק שהגוף המת גורם לנשארים בחיים.) כל החידושים האלה גררו אחריהם שרשרת ארוכה של חידושים נוספים שמהם צמחו הציביליזציות הדירות. בניאוליתיקון נשאר הציד כמקור כלכלה בהקפו מלפני-כן, אך תפקידו בחיי האנושות כבר היה בירידה. בשלב זה של תולדות האדם היה מזונו מעורב מבשר בהמת-הציד ובהמת-הבית ומן התוצרת הצמחית של חקלאות, ואילו ליקוטי הבר פחתו. בין המזון ההוא ובין זה של האנושות ההיסטורית והמודרנית ברובה אין אפוא שוני רב. התקופה הזאת ותרבויות המתכת הטרום היסטוריות שבאו בעקבותיה נימנות על ההורה הניאולוגי וכוללות רק אלפים מעטים בשנים, ויש אף ארצות בעלות ניאוליתיקון קצר להפליא.

מה שקדם לניאוליתיקון - אם ~~אחרי~~ לפני מזוליתיקון שאר מעבר אחר בדרכי רציפות, אם ~~אחרי~~ לפני ירידה התהומית של כל הישגי המין האנושי - היה עידן שארכו משתרע על מאות אלפים בשנים, הוא הירביעון או הקוורטר או הדילוביום, הזהה, למעשה, עם הפליאוליתיקון או תקופת האבן הקדומה. החל מאחרוני פרקיה, ז"א בפליאוליתיקון ה"העליון" שהופיע פיסול, ששרידיו קיימים עד היום, ואחרי פיסול זה מופיע גם ציור ראשון. אמנות קדמונית זו היא תעודה חיה וברורה על חיי האדם הפליאוליתי, אם כי רק על זה של תקופת הפליאוליתיקון העליון. בציורים, שראשוניהם הם בני כעשרים וחמשת אלפים שנה, העשויים על קירות מערות וסלעים, משתקף הווי של ציידים, של ציידים שאינם אלא ציידים, ציידים בכל משאלותיהם ודרישותיהם וכשרונותיהם. גם אמונותיהם

המאגיות, שהן מראשונות האמונות, נובעות מאותו יסוד כלכלי, כי ציורי בהמות בית פגועות בחצים אינם מספרים או מתארים סתם, אלא מהווים נסיונות פרימיטיביים להשפיע על המתרחש במציאות בדרך בילגמר התמונתי. אותה אמונה טרם דתית, שהדיה עוד ניכרים גם בחיי בני תרבות, היתה אולי מן הכוחות המניעים שהביאו את האדם הקדמון לראשוני נסיונותיו ליצור תמונות תלת-מימדיות ודו-מימדיות: בהמות הציד שפוסלו מעץ או מקש, מאבן או מקרן, ואלה שנעשו בצבע על גבי הקיר, היו צריכות להביא הצלחה ברדיפה אחריהן ולהוסיף על השלל, כשם שגם האשה המפוסלת או המצויירת היתה צריכה להעניק מזל בכיבוש נשים.

אולם מלבד הגורם המאגי השפיעו על עיצוב הבבואות האמנותיות של המובטים החביבים גם מניעים פשוטים יותר, כגון הנטיה להאריך את ההנאה או להכפילה ע"י אהסיפור אגדותיה הנראה לעין. ובזמנים יותר מאוחרים, משלהי עצם הפליאוליתיקון נשמרו אף ציורים מתארים ממש, ובהם מחזות ציד לנגד עינינו.

ברי, שאותם הציידים שנשיהם היו גם מלקטות פרי בר, היו משיגים בשר בשפע ואוכלים אותו בהנאה שבוצשי מגבם. אולם, מה היה לפני כן, לפני היצירות האמנותיות הראשונות שנשתמרו, לפני הזמנים שעליהם הן מעידות, ז"א במשך הפליאוליתיקון התחתון או בפרקים הראשונים של הדילוביום?

נביא בחשבון, שפרקי הזמן האלה היו בהרבה יותר ארוכים מאלה המשתקפים באמנות. הזמנים בעלי ביטויים אמנותיים (או ביטויים אמנותיים בני קיימא) כוללים רק רבבות בשנים, ואילו הפליאוליתיקון התחתון, החסר ביטוי אמנותי הנראה לעין כיום, משתרע על מאות אלפים בשנים. ואם נלך אחרי הפרהיסטוריונים והאנתרופולוגים הוותיקים, שקרנם שבה ורמה בימינו, ונייחס עמהם את החלוקים המסורתיים של התהוות האדם לעידן הטרציאר, השלישון, נגיע למספרים מסחררים. (ובעיקר, שאותם המספרים מקטינים רק מול אלה המגדירים את תולדות הטבע החי והצומח בכלל; ומספרים אלה שוב אינם גדולים כנגד אורך התפתחותו של היקום העולמי-הגלקטי; ואילו זה האחרון נראה זעיר לעומת התקופות האסטרונומיות.) מה, אם כן, היתה דמותו של אותו האדם, שרק הוא ראוי לכינוי "הקדמון", מה היו חייו, על מה היתה כלכלתו, מה היה מזונו?

במידה שהמציאות משרידי גופו המסטיים קדומות יותר, מקורבים שלדים אלה יותר לגופם של בני משפחות הקופים המפותחים; אך אע"פ שעד היום הזה עוד אנחנו עומדים מול העובדה המפורסמת של ה"חוליה החסרה" בשרשרת ייחוסו של האדם. בחלל הריק הזה יש עוד מקום לויכוחים בין אסכולאות אמפיריות בעולם (או אלה המוגבעות לעצמן את הזכות הבלעדית לייצג את המדע שאינו אלא נסיוני) ובין אלה הנוהות אחרי עיקרי אמונה ושואפות לגשר בינה לבין המגמה העיקבית-נסיונית. עוד יכולים שני הצדדים לטעון זה לגבי זה, שהצד שכנגד מפר את כלל היסוד, את הנסיון הבלתי מושפע. מצד אחר בולטת הדמיה בין המפותחים ביותר בבני הקופים ובין האדם, עד כדי כך, שגם אלה המשתדלים בכל מחיר לייחד לאדם מקום בודד ונבדל ביקום אינם יכולים להתעלם ממנה. ואין אף מכחישים את עצם העובדה, שיש קשר. רק הגדרתו של אותו הקשר היא הבעיה. הטענה, כי "הקוף הוא אביו של אדם" נראית כיום כפופולריזציה זולה, או אמת יסודית-חלקית בצורה בלתי מדעית או אפילו גסה. היחס המשפחתי שהגדרתו מיגעת ומלבבת מדענים רציניים, מוטב יותר להשוות לזה שבין אחים או בין בני-דודים. למציאות המעורפלת אולי תתקרב השערת מצב כזה, שלנו ולקופים אב משותף. והקופים דומים לאב המשותף ההוא בלי ספק יותר מאשר האדם. לכן ברי, שהאבולוציה לקוף ואורח חייו תוכל להיעשות מסמך מאלף

על השאלות העיקריות: מה היו חיי אבותיו של איש הפליאוליתיקון העליון? מה היה מזונו? מה תהיינה המסקנות שנסיק מפתרונות השאלות האלה? אל אף ליתר דיוק ניזכר במה שאפשר לראות בכל גן-חיות, שהקופים אוכלים את הכינים המקננות בשיער גופם. כן ידוע לנו מפי חוקרי טבע, שיש קופים הבולעים לפעמים זוחלים קטנים, כנראה לא בנוהג של קבע, אלא בדרך אגב, אולי בכעין משחק. אנחנו חייבים לקבל לידיעתנו גם את הסטיות האלה מטהרת הצמחונות, אע"פ שמשקל אין להן. כמקורות תזונה אין הן תופסות אלא אחוז זעיר ממחייתם של מינים אלה. יתר על כן, עצם מזונם של הקופים הוא בעיקר פרי עץ, הם פרוקטיוורים. אדומה לכוחותיהם של צמחונים, כמו לאלה של בקר-הבר או של הפילים, אבניגוד לטורפים, שכוחם בזיונם. פרי העץ הוא הנותן בהם את הכוח המפליא, בו מצויינים אף הקטנים ביותר בבני משפחתם. מאגוזים למיניהם מפיקים הקופים חלבון בכמויות הנחוצות. (מיניותם המתמיהה מופיעה רק בתנאים המנוונים של השבי, עקב דכאון ושעמום, וכנראה גם מחמת הרכב מזונם.) חייהם המשפחתיים של קופים מפותחים נראים כשלב יותר נמוך בסולם שאל עליתו הגיע האדם.

דמותו הצמחונית של קרובנו הקוף משלימה את הוודאות, כי לאדם הציד-הבשרן בן הפליאוליתיקון העליון קדם אדם צמחוני, וכי המעבר מן הצמחונות אל הבשרנות בא במשך התקופות האחרונות של הפליאוליתיקון התחתון. האדם-למחצה, אבינו המסתורי, כנראה חי על עצים בדומה לקוף. דיור שבטים פראים, היושבים עד היום על עצים גבוהים, בצריפים המזכירים קני צפרים, מהווה הד מעניין של העבר הרחוק ההוא. משום-מה ירד אבינו הקדמון מעציו. פרים נעשה קשה יותר להשגה. אז נתפסה לאכול מבשרם של בעלי חיים אחרים. אולי היה זה מתחילה קל ונוח. נצביע על ההשערה, שגם חוש-הבריחה של החיות אינו ראשוני, אלא תוצאה מהתפתחות, תגובה על נסיונם של דורות רבים. בתחומים גיאוגרפיים שבהם היה האדם הבשרן הראשון, אולי לא נתקל מתחילה בהתנגדות ובהתקפה נגדית, וקרבנותיו אולי אפילו לא ברחו ממנו. הפינגווינים, למשל, מייצגים עד היום את המדרגה הזאת, זו מלפני התגבשות האינסטינקטים שבנבכי כל שאר החי; הלא הם נשחטים בלי שמץ תגובה.

בלי ספק קידמה את האדם הקדמון ירידתו אל המישור. הקוף אינו מהלך על ארבע בלבד, אלא מזדקף לעתים קרובות על רגליו האחוריות ומשתמש לפעולות שונות ברגליו הקדמיות כמו בידים. והאדם מזדקף בעקביות ובקביעות, כי ככה הוא רואה יותר, כאשר היה רואה לפנים מעל העצים, ובעמידה ובהליכה הזקופה גם משתחררות הידים לכל הפעולות היעילות. בעקבות החידוש הזה באו בלי כל ספק התקדמויות מרובות, וביחוד להתפתחות המוח עצמו נעשתה הזקיפות לעזר מהותי. קולות ביטויו נעשו לשפה, שאיפשרה לאדם התארגנות משופרת עם בני מינו.

אולם חידוש זה הביא לא ברכה בלבד. הוא גרם סתירות בין מבנה הגוף ובין תפקידי יצוריו, סתירות אנטומיות-פונקציונליות. מתוכן נזכיר את הקטע העולה של המעי, שבמצב הטרום-אנושי היה אפקי כמו המעי כולו. בחלק זה מוטלת על הפריסטלטיקה תפקיד של סבלות, דחיפה מלמטה למעלה, והיא יכולה לו בקושי. הפרעות ומחלות הרסניות באו בעקבות אותה הסתירה האנטומית-פיסיולוגית. גם הלב ועוד חלקים חיוניים ומאד עדינים של הגוף

האנושי סובלים מן התזוזה. הזמן, שעבר מאז ניבושו של החידוש ההוא, לא הספיק להסתגלות המין האנושי לתנאים החדשים. בחשבון הטבע הלא אין זה אלא זמן קצר מאד.

עוד יותר קצר הוא הזמן שחלף מאז הנהגת הבשרנות, כי הוא כולל רבבות מעטות בשנים בלבד. הנוכל לשער שינוי מזונו של בעל-חיים כלשהו, שלא יגוון אותו ולא יתנקם בכל יצורי גופו? האם התנוונותו של כל חי שבוי נובעת רק מחוסר התנועה החפשית ומיסורי געגועיו על חרות? הלא בגני חיות בעלי תקציב מספיק משתדלים לאפשר לאסיר מעין תנועה מדומה, אגב חיקוי סביבתו הטבעית. אבל גם בחיקוי המזון הטבעי לומדים לדייק יותר. מכבר עמדו על כך, שהטורפים אינם צריכים למאכל שרירים בלבד, אלא לא פחות חשובים להם מעים, כי בתוך מעי קרבנותיהם מוסר להם הטבע את חלקם בברכה שהצומח נותן לחי. כידוע מצטמצמת מאד פריה ורביה של חיות שבשבי. לו בכלל היתה דרך להמשכתה עד כדי שורה ארוכה של דורות - כלום היו סימני הניוון מתבטלים? תוצאות פטליות משינויי יסודות החיים בולטות לא פחות במין האנושי, כשאין אנחנו מסנוורים את עצמנו, כדי להתעלם מן האמת. כל רופא הניגש לבעיות בלי דעה קדומה רואה בשקיפות גמורה, שרוב המחלות, הגורמות כל כך הרבה סבל לפרט והפסדים איומים לחברה, נובעות במישרין או בעקיפין מן התזונה המנוגדת לטבע. בהרגלים, שארכם היחסי הוא כה מועט, xx עזב האדם את המסלול שהתחלותיו בערפלי היקום הטרם-אנושי והטרם-קופי. מפאת אותה העזיבה נוצר משבר, הנמשך רבבות שנים עד ההווה. מחלותינו אינן אלא ביטויו של משבר זה.

ואמנם, לא הדיאלקטיקה ההיסטורית לבדה היא מסובכת. המציאות הפריהיסטורית xxxx והאנתרופולוגית אינה פשוטה ממנה במאומה. בכדי ללכת בדרך מדעית ולהביט בעינים פקוחות אל הנוח והבלתי נוח, לא נוכל לנסח לנו תורה פשוטה יתר על המידה ורק לנער את חצננו מן העבר הבשרני של האנושות, מאותה התקופה של רבבות שנים, אע"פ שהיא כה קצרה לעומת מה שקדם לה. באותו הניון הדיאלקטי היה לבשרנות בלי כל ספק תפקיד או היו לה תפקידים מהותיים. הציד העניק למין האנושי שליטה בכל אחיו ואחיותיו. הוא שגידל את אכזריותנו ואת גבורתנו. הוא שנתן לאנושות הרבה דחיפות יוצרות. xxxx בזכותו השגנו טביעת-עין, הוא היה בראשוני המניעים לפעולה אמנותית, והוא שעורר ועודד את יצרינו לכל מיני כיבושים. ולמרות המחיר המחריד, שהאנושות שילמה ומשלמת בעד עצם אכילתו של בשר, היה אולי אף בה איזה ערך התפתחותי או מקדם, איזה ערך בהתהוות ההבדלים שבין האדם ובין שאר החי.

ברם, התעמוד האנושות על מדרגה אחת, מפני שבעלותה אליה בשעתה התרוממה מעל מדרגתה הקודמת? או ראוי הגיון ההתפתחותי הגדול להמשך? כידוע יש עוד שבטים, שהמכובד בהם הוא המצטיין ע"י המתת אויבים במספר מכסימלי. בגאווה תוקע האיש הזה את גולגלות קרבנותיו על כלונסאות שליד ביתו, ואחיו מביטים בהערצה אל ההוכחות הממשירות על גבורתו. הצריכה אותה הערכת מעשי אנוש להימשך תמיד ולהישאר קנה-מידה למעשינו? כשגם אנחנו נשתחרר מהערכות חד-צדדיות או מוכתבות ע"י טעמנו האישי בלבד ונשתדל להיבנות מלקח המדע הפריהיסטורי וכל xx מדעי הטבע, לא נוכל שלא להכיר בזה, שגם ציד ולחימה מילאו איזו שליחות, שליחות נכבדה. הם פיתחו מידות שיעילותן נמנית לא על נכסי הפראות בלבד, אלא על הכוחות שבפריהיסטוריה ובהיסטוריה פיתחו תרבות. אולם היחסיות שבערכים כוללת גם אותם, את ערכי הגבורה והלחימה וכל שרשרת התולדות שנבעו מהם. כי במה ייחודו של אדם, אם לא בהשתלמותו המתמדת? נמצא, שיש יסוד לתקווה, שבהמשך עלייתו

ימגבר המין האנושי על נכסי תקופת המעבר של רבבות השנים האחרונות. ואם בכלל יהיה המשך לדרכו ואם לא תבלע שואה את כולו, יהיה המשכו זה מושרש במסורת מלפני המשבר הפריהיסטורי. ומוסרו העתיד לבואא יהיה קרוב יותר למה שהיה מימות עולם.

במיטב היצירות הספרותיות של כל העמים יש קטעים שכמותם כגילויי אמתות מדעיות לפני מועד, כאילו היו נאורימאא ומחוננים חוזים נסתרות, שאליהן הגיעו מדענים רק זמן רב אחריהם. ורק הישגי מדע מאפשרים לנו להעריך נכונה חזונות משוררים. בוודאי יש ויש ביצירות גאונים עוד מקופות שאת משמעם הנבואי עדיין אין אנחנו יכולים להבין, מפני שהמדע טרם מצא בדרכיו האמפיריות מה שהם ידעו בדרך אינטואיטיבית והביעו בדרך משל. אך בספר בראשית כבר אפשר להכיר את השתקפותם המפליאה של שני שלבים בהתפתחות האדם. בפרק ט׳, ב׳ - ג׳, אחרי המבול, ניתן לנוח ולבניו ההיתר לאכילת בשר, ושם,בפסוק ד׳, מופיעה רק ההגבלה של איסור אכילת אבר מן החי. ואילו קודם לכן, לפני הגירוש מגן עדן, נמסר לאדם רק פרי כל עץ הגן למאכל (ב׳, ט״ז); ואותה התורה הצמחונית מופיעה ביסודה הרחב בא׳, כ״ט. התמונה האידיאלית של המצב הראשון ההוא מושלמת עוד בפסוק ל׳ ע״י הזון הצמחונות הכללית, זו של כל חי. אלא שאל היקפו הכללי הזה של החזון הגדול אין לנו עדיין גישה מדעית.